پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

زموږ د هیواد له نومیالي ژبپوهاند، ادبپوهاند،مخکښ شاعر، لیکوال، علمي او اکاډیمیک شخصیت استادپوهاند زیار سره مرکه

مرکه وال : انجنیر عبدالقادر مسعود

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنگیان هم د خپلې ټولنې د پرمختیایي بهیر لوکوموتیف بلل کېږي . او په دې توگه د خپلو وگړو او پرگنو د ښوونې، ویښونې او لارښوونې چاره پر مخ بیایي. د تېرمهال، وسمهال او وستر مهال یو روڼ او روښان انځور یې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې یې له ځان او جهانه خبروي .

زموږ د وسمهال او بیا لومړني اکاډېمیک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازیو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله یې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالې پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، یو هم زموږ د هیواد نومیالی پوهیال، اندیال، فرهنګیال او جنګیال او څو اړخیز منلی شخصیت ژبپوهاند او ادبپوهاند، لیکوال، رسنوال او تکړه وینا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار دی چې د اند و ژوند د یوه لنډ جاج په ترڅ کې یې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مینو لوستونکیو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتورمجاور احمد زیار اندوژوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار (۷۴) کاله وړاندې د ننګرهار د مزینې رود په حصارك کې د ژوند پرمخ سترګې پرانیستې . لومړنی ښوونځی یې په خپل کلي او کامه کې په خواری او مزدوری سرته رسولی . تر ځلور کلنو دیني او ادبي زده کړو وروسته یې د کابل په شپېنیو منځنیو او دویمنیو ښوونځیو " ابن سینا او دارالمعلمین " کې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی .

پر (۱۹۶۲) ز. کال یې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو له پوهنځي څخه بریلیك ترلاسه کړی دی . د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانګو د پوهنیز - څېړنیز غړي په توګه یې ځلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اتلس رغونې د پروژې له مخې د پښتو او یوشمېر نورو لږه کیو ژبو څه له پاسه سل ګړدوده (لهجې) د هېواد له ګوټ ګوټه راټولې کړې او څېړلې دي .

ده په سویس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) کال خپلې زده کړې پر مخ یوړې او د آریاني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په څانګو کې یې ماستري اودیفل دوکتورا ترلاسه کړل . هېواد ته یې له ورستنېدو راهیسې څه له

پاسه درې لسيزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ يوړه ..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. يې د برلين د هومبولت پوهنتون د ختيځپوهنې په څانګه کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. يې د پېښور پوهنتون د پښتو ماسترۍ او دوکترۍ څانګې د

په توګه دنده پرځای کړې او راوروسته يې پر(۱۹۹۶)ز. (Visiting Professor)

د (Family Reunion)پر بنسټ د انګليستان په پوهنتونې کورنې پيوستون

ښار "اکسفورډ" کې د مېشتيا رښته په برخه شوې ده .

دغلته پر ليکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماسترۍ او دوکترۍ نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنګ د تېزسونو لارښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کېمبريج پوهنتونونو له آريانپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بيايي .

څېړمه چارې او دندې :

د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ورمې مهالنۍ او نورو (۱۹۷۲-۱۹۷۵) چلونه . پښتو خپرونو:

د افغانستان د علومو اکاديمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال (۱۹۷۸-۱۹۷۹) مشرې .:مرکز

دملي موزيم او ملي ارشيف د بيا رغاونې د کمېسيون (۱۹۸۰) غړيتوب: .

: د افغانستان د سولې ، پيوستون او دوستۍ د سازمان مشرې .   (۱۹۸۰)

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي مشري .
(۱۹۸۰-۱۹۸۴) :

له (۱۹۹۱) راهیسې د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشري .

استاد پوهاندزیار د خپلو ارزښتمنولیکنو څېړنو، پنځونو ، شوونې او روزنې په وسیله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګین او شیرازه ساتلی دی .د ده دقلم په وسیله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکیږي او غوړیږي . د ده د علمي او تحقیقي آثاروشمیر (۱۳۰)ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰)لیکنو ته رسیږي .دا لیکنې د نورو څېړنیزو- لیکنو تر څنګ هغه رسنیزې لیکنې او شننې دي چې دهیواد په ورځپاڼو، مجلو، مهالنیو خپرونو، راډیو او تلویزونونو کې په هیواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګریزي او آلماني ژبو خپرې شوي دي . د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخوکې را لنډېدای شي :

۱- پوهنیزې څیړنې

پښتو نومترنګونه یا اسمي ترکیبونه (په الماني ژبه)، پښتو پښویه (ګرامر)، پښتو ویې پوهنه، پښتو لیکلار، پښتو شعر څنګه جوړیږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه یوه لغوي خزانه، پښتو سیندګی (هممانیزونه)، پښتو سیندګی (نویزونه)، انګریزي- پښتو سیندګی (سربلونه + اوستر بلونه)، د خوشحال ادبي پښتو، د یوې کره پښتو لیکلارې لارښود، د ژبپوهنې بنسټونه، غرپوهه او د پښتو پښویې بشپړه، درېیمه (ګرامر)، او کره پوهنتونې (اکادمیکه) خپرونه. همدارازیې دپښتو آرپوهې(ایتمولوجی) ړومبی ټوک (ا- ب – ت- ټ) تر چاپ لاندې دی او د نویزونو(سیندګي) غځېدلې بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او ورونه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پته خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو- الماني) او(پښتو- انګریزي)

۳- ادبي (پېیلي او نا پېیلي) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلګڅونه، ګلولې، اندوژوند، اندو واند، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا، ګلییونه، څڅواکي، زما نړۍ، د مرجانونو ځانګې، نوې پېړۍ او نوې زړی، اور و وینې، ساندي او سندرې، مینه د زړه په وینه (ناول) او ناپېیلې (نثري ټولګه) او یو ګڼشمېر نورې ناچاپه پېیلې او ناپېیلې ټولګې .

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او لیکوال نژدې ځلوېښت کاله د " یوې - کره لیکنۍ پښتو " او " نوي - ازاد پښتو شعر " غبرګ غورځنګونه هم له سترو بریو او بریاوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه یې هم د خپلې ژبې او ادب د نړیوالې سیالۍ د جوګه کېدو لپاره یوه بېساري اغېزمنه ونډه پرځای کړې ده) اکسفورډ،نویمبر (۲۰۱۱ .

استاد عبدالروف بینوا زموږ دهیوادپیاوړی او نومیالی لیکوال او شاعر د استاد زیار د (ګلګڅونه ۱۳۶۶) نومې شعري ټولګې په تړاو داسې لیکي :

((...ده دا د خپل ګلګڅونه یوازې د زلمیتوب د مینې او هوس لپاره حصار کړې نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنیزو نابرابریو هغه ناړې سورې او کوکې یې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف یې لړزولي او بشري احساسات یې وړپارولي دي ....))

استاد زیار یو خورا ډېر کاری او نوښتګر پوهیال، اندیال، لیکوال، رسنوال، ادبي او ټولنیز نقاد، محقق،

ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاریخپوه، څیړونکي، داستان لیکونکی، ژباړونکی، ادیب او شاعر دی . دی له ژبي اوژبپوهني سره د وبله اړیکو له لارې پر بېلابېلو اجتماعي علومو لاسرسی موندلی او له تاریخ اوفلسفې رانیو لې تر توکمپوهني،ادبپوهني او ان پښتو بدلمېچ (میزان الشعر) پورې اړوندې لیکنې څېړنې د ژبپوهنې له گوتپېره ترسره کوي او په دې توگه د بېلابېلو مشترکو څانگو، لکه ژب- ادبپوهني، ژب- فلسفې، ژب- ساپوهني، ژب- توکمپو هنې او داسې نورو مېتالنگویستیکي (ماوراء العلم اللسانی) پوهنیزو شننواو ارزونو کې یو څانگړی علمي- تحقیقي مېتود او لارو لېله پر کار اچوي .پخپله د ژبپوهنې ساینتیفیکي څانگې یې، لکه غږپوهنه - د غږونو د زیږ (تولید) له پلوه له ژوند پوهنې (بیالوژی) او (نوري) فیزیک، بیا دیته اړ باسې چې لابراتوار ته هم سروردننه کاندي، همدا راز د آرپوهیزو (ایتیمولوجیکي) څیړنو او دېرلیک (epigraphy) لپاره لرغونپوهنې ته مخه وکړي . پوهني

اکادمیسن کاندید شاغلی داکتر اکرم عثمان، چې زموږ د هیواد یو وتلی او نامتولیکوال او نومیالې کیسه لیکونکې او دلوړقلم خاوند ښتن دی، په خپله یو لیکنه کې د استاد زیار دادبي او فرهنگي شخصیت په اړه داسې وایي :

((... زندگینامه و کارنامه های این دانشمند فرزانه بار ها بر پیشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همگان واقفند که" پروفیسور زیار" مردی خود ساخته و خدا خواسته میباشد. و در کارزار زندگی رهین بازوان زورمند و خستگی نا پذیرش میباشد که یک عمر در برابر ناملایمات و شداید زندگی رزمیده و از او قلمزنی آهنین پنجه و بی ترس ساخته است .

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندهٔ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است .

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است .

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است .

او در آثارمنثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی ، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده و گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است ، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است .

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم . او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعهٔ روشنفکری ماست .

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زیار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکاډېميک استاد په توګه سم نيم ژوند شووني (تدريس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نوموهالي استاد يې ډېر شاګردان روزلي، پالـلي او ثمر ته رسولي دي.او

لـه ټـولـګي (کلاس) را بـهـر يـې هم دپښتو ژبې او د پـښتو ادب او فـرهنګ لـپـاره پـه بـيلابـيـلو بـرخـو کـې او د پـښتو ژبـې د روزنـې، پـالـنې، ودې او پـرمـختګ پـه اړه بـې ساري ، ګټور او ارزښتمن کـارونـه او د سـتـايـنې او يـادونـې وړ خدمـتونـه تـرسره کـړي دي، او د پـښتو ژبـې لـمن يـې درنـه کـړې ده . ده پـه سلګـونـو علـمي او تـحقيـقي مقـالـې د ژبـپـوهـنې او بـيا آريـانـپـوهـنې پـه بـرخـه کـې پـه مـلـي او بـيـن الـمـلـلـي کچه لـيـکـلـي دي . ده دپـښتو نـيـولـوجيـزم تـه ځانـګـپوهيزه او پـرلـه غـښتې (مـسلـکـي او سېستمـاتـيـکـه) بـڼه ورکـړې چـې د ويـيـپو هـنې پـه درسي کـتـاب کـې يـې پـه دغـه تـړاو نـومـهـالـې علـمي مـېـتودولـوژ ی آرونـه او دويـونـه (اصول او قـواعد) پـر ګـوتـه کـړي دي. مـخـبـېـلـګـې يـې هم لـه زړو مـتونـو او ګـړدودونـو راټـولـې کـړې او پـه دي چم يـې د پـرمـخـتللو ژبـو پـه څـېـر دځـلـورګـونـې پـښتو ويـيـپـانـګـې بـنسټ اېـښى دى .

استاد عبـدالـروف بـيـنـوا د زيـار صاحب د ادبـي او فـرهـنګـي شخصيت پـه اړه داسې وايـي :

((...کـه څـه هم د شيـنـوارو پـه (حصارک) کـې پـيـداشوى دى، خو لـه کـوشنيـوالـي څـخه نـه حصارېدونـکى طبيعت لـري. ځکه يـې نـو (زيـار) ځـانـتـه تـخلـص ټـاکـلـى دى چـې د ده د تـلاش، سعي، فـعالـيت او تـجسس شکارنـدوى دى... . څـو کـالـه وروستـه چـې وطن تـه راځـي، د ژبـپـوهـنې مـتخصص او د پـښتو ژبـې د ګـړدود د وچ ډکـر ستر ګـړدودوال ځـنې جوړ شوى او د نـويـو ويـيـونـو (لـغتونـو) پـه جوړولـو کـې يـې هم لـوى لاس مـونـدلـى وو....))

د پـوهـانـدزيـار علـمي او ادبـي شخصيت يـوازې پـه پـښتو ژبـه پـورې اړه نـه لـري، ده پـه نـورو ژبـوهم لـيـکـنې کـړې دي . ده پـه پـارسي ژبـه کـې پـر شعر سربېره پـه زړه پـورې څـېـړنـيـز آثـار هم لـيـکـلي دي . دى پـه انـګـلـيسي، الـمـانـي، روسي، عربـي او نـورو لـرغـونـواروپـايـي او آريـايـي ژبـو پـوهـيږي . د ده علـمي، ادبـي او فـرهـنګـي شخصيت زمـوږ د هيـواد پـه ټـولـنيـز، سيـاسي، علـمي، ادبـي او فـرهـنګـي مـحدوده کـې مـحدود نـه دى پـاتـى شوى . دسيـمې او نـړۍ پـر کچ يـې آثـار د

پامو ړ او اخځو ړ دي او په اړوند ځانګپوهیز ډګر کې دپوره نوم او نښان څښتن دی . د هېواد دننه او دباندې په ډېرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سېمینارونوکې ګډون کړی، اوخپلې لیکنې او وینا وې یې پکې اورولې دي . له اروپايي او امریکایي آریانپوهانو او افغانپوهانو سره ځانګپوهیز اړیکې پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکادېمیک شخصیت په سترګه ګوري .

ښاغلی صدیق کاوون طوفاني چې زموږ دهیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وايي:

((... پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد دهغو ستروا و نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند یې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی .

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکې او پرله پسې توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی . لیکنې او پلټنې یې د پښتو د اوسنې پښت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي .

زیار صیب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نویو ژبپوهنیزو او ادبپوهنیزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زیار ایستلی او له بې شمېره ستونزو سره یې مبارزه کړې ده .

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زیار د قلم له برکته اوس اوس یو زیات شمېر داسې لغتونه اوګړنې استعمالیږي چې څو کاله مخکې چا اوریدلي هم نه وي او پر ځای یې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخیستل کېده .

همدا راز په زغرده ویلای شم چې ډاکتر صیب زیار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او ویاړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو یې پښتو ادب او په ځانګړي ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګیني بښلې ده ....))

استاد زیار د خپلو علمي، ادبي او اکاډېمیکو فعالیتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خیال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي . د استاد زیار نثري او شعري هستونې ، نه یوازې له څرنګیز، بلکې له څومره ییز پلوه هم درېکار تر بریده رسولې دي . د یادونې وړ ګڼم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګلیسي او الماني شعرونه هم لیکلي دي . اروا ښاد بیرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هیواد د پارسي ژبې یو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله یوه لیکنه کې د پوهاندزیار صاحب دادبي او فرهنګي شخصیت په ارزونه کې داسې کاږي :

((... ګذشته از این، دکتور مجاور احمد زیار در راه تشکل زبان واحد معیاری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوین پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بایسته ی به سامان رسانیده است که بر ارباب علم و ادب پوشیده نیست . پوهاند دوکتور زیار را میتوان از پیشګامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پیش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده که راه او را دیګران دنبال کرده اند. کوشش های این زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نیز درخور یاد آوری است که با جسارت یک شاعر و منتقد نترس درین راه همیشه مبارزه کرده است ....))

استاد زیار د نړیوالې سیالۍ په موخه بېلابېل ځېلونه (فورمونه) ازمایلي او رادود کړي دي . غزل چې په دودیز ډول له پېنځڅپیزه تر شپاړس څپیز ه رسېده، ده له دوه څپیزه تر اتهویشت څپیزه ازمایلی او ازاد او په تېره سپین شعر یې تر(۵۲)څپیزه پورې غځولی دی چې په

پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر ښنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې بېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبیبي یووخت د زیار صاحب په اړه کښلي ول :

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ یو بل غوړېدلی ګل دوکتور زیار دی . په زړو قالبونوکي نوي موضوعات ځایوي، خو په دې وروستیو کې یې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نووالی لري ....))

په رښتیا سره، استاد زیار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې یې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزادو سپین او ان ناپېیلي (منثور) شعر یو زړور لارښود او مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې یې، د کاوون توفاني صاحب په تایید ډېرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده .

اجمل ختک، چې یو وتلی ، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی ، د زیار صاحب د شاعرۍ د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وایي :

((... زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي .)) دی همدارنګه زیاتوي : ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده د ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي ....))

استادزیار صاحب هغه نومیالی، هېوادپال ، زړور ، دتینګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلي ګروهې او ایمان خاوند شخصیت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پیاوړتیا لپاره یې بېساري هلې ځلې او لازشوونې کړي دي .

شاغلی ګل افضل تکور، چې یو پیاوړی شاعراو تکړه لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې داستاد زیار په اړه داسې وایي :

دخوشحال قدر که اوس په هیچا نه شته

پس له مرګه به یې یاد کا ډیر عالم

((...دپوهاند صاحب زیار دشخصیت ډیر اړخونه دي ، دهغه دژوند او اند په هره برخه ډیر څه لیکل کیدلی شي، استاد دپښتو ژبې لوی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر لیکوال څیړونکي او ډیر مهربانه استاد او لار ښود دی . زه خپل ځان ډیر نیکمرغه بولم چې استاد له ډیرو کلونو راهیسې له نژدی نه پیژنم ، او له هغه نه مې ډیر څه زده کړي او اوریدلي دي ، عمر یې ډیر او په قلم یې برکت شه ، چې خواږي پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتې علمي او ادبي اثار ورډاندی کړي ....))

استادزیار د یوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستایل څښتن دی . په ډیرو لوړو خیالونو او نوښتګرانه انځورونواو سېمبولونوکې ژوره تولیزه انساني او بیا پښتني- افغاني مینه رانغاړي. دهېواد و د هیوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغور و ازادي، سوله اوسوکالي ، ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بیا په تولنه کې د نړیوالې سیالی لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکې :

د شعر ګلپېغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتیا ورسره و رېږدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نیوه ...

شعر راوټوکېده .

*   *   *

د هر یو شعر پیل و پای

که لوی ښتن په خپل قلم لیکلی،

خو ته یې هرګوره

زما د هر یو شعر د تول و تال ګلپېغله !

لندن، (۲۰۰۸/۸/۸)

د ویلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان ...

څه خوب و خیال،

څه ګرانه هیله، اسره،

څه پاک سپېڅلی ارمان !

*   *   *

څومره ناپایه غځېدلي لاره،

څومره نغښتلي واټنونه ترشا،

څومره لا مخ ته نانغښتلي پاتې؛

پکې نګوښلي څه بېشمېره مرجاني قافلې،

پکې لوټلي څومره لا ډېري وریښمینې جوپې!

*   *   *

خو بیاهم خوښې چې یې ژوند ساخلي لا

او د لا نوي وېلاړ متري په ملتيا بدرګه،
درومي پرمخ د لا وياړلو ارتو بيرتو ګلورشوو پر لور!
اکسفورډ، (۲۰۰۸/۹/۱)

اويا:

يه لالهنده رووده

يه د سپين غر له سپينو سترګو
رابهانده رووده،
يه مست څپانده
لالهانده رووده!
دا ترانې
چې د څپو پر شونډو ستاکړي
غځونې هسې،
زما پر ژوبل زخمي زړه
راوروي تېر هېر يادونه
پرله غښتي پسې،
هغه کيسې چې يې يو ته پرې خبر،
خو يې بل هېچاته ويلای نه شې!
ته وا،
زما په څېر دي زړه
له ناويلو ويرژړلو داستانونو ډک دی
او بس راباسې يې د زړه له تله
د ګونګو ګونګو فريادونو،
ترانو په ژبه ...

يـه لـولـنگره لالـهانـده رودﻩ،

يـه دسپين غر لـه سپـينو سترګـو

رابـهانـده رودﻩ!

مـزيـنه،   (۲۰۰۸/۴/۱۶)

يـا: او

د بـاد پـر وزرو

يـو ګـوربت يـم، د وېلاړ لـه دنـګو غرونـو راالـوتـى

نـه د چا د دانـې شکار او، نـه دچا پـه دام کـې نـښتى

د تـاريخ نـيـاوتـون مـې لـلي، سپـينـاوى پـه هسکه غاړﻩ

نـه مـې سترګـې چاتـه ټـيټـې، نـه د چا پـښوتـه پـرېـوتـى

څه د وخت ټـګى بـرګـى او، څـه زمـا رښـتـيـنـولـي وﻩ

کـه پـردا دومـرﻩ سپين نمرو، دېـوتـايـانـو يـم تـېـروتـى

کـه مـې څـه هم دى بـرخـليک، دښـنو د بـاد پـر وزرو کـښلى

خـو لـه خپـلـې مـيـنـې هـوډ، اوريـن ارمـان نـه يـم جـاروتـى

د تـوپـان مـرغه پـه شان کـښم، خپـلـه لار پـه غرڅپـو کـې

نـن سبا کـه يـم پـه بـوښـتـه، د نـاخـوالـو کـې کـښېوتـى

پـه تـورتـم کـې مـا بـلـيـنـدﻩ، بـلـه سـاتـلـې د سرﻩ شعر،

د ازمـون لـه سرې بـتـى، لـکـه پـولاد

مـخسور راوتـى!

ډنـمارک،   (۲۰۰/۱۰/۶)

اويـا:

د اواز سيـوري

نـوري دايـوا د اهـورا د مـزدک څلي زمـا

د اواز سيو ري اهريمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ايمان په مټ وركړې ماته

دي يې ډالونه په توبرو د برم سكڼلي زما

ما د بهمن په پاك قلم واړه له سره وكښل

چې د ازل قلم په برخه ول ليكلي زما

راسپېړې كړې يې چې تل د پاكې مينې مېنې

نه شي له هسې شان كوركډو سره كلي زما

په سره كوره كې د ازمون يم ازمايلى زمان

دي يې كره له هر كوره كوټه چاڼلي زما

په مړو رګوكې مې د شعر نوې ساپوكلې

دي يې ويپونه د اند واند ګوتو پېيلي زما

ځنګه پناه د مرګاني چوپتيا ځنګله ته يوسم،

دي په ارمان د اورنۍ مينې
ټول شكلي زما !

اكسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

اويا :

د ا. ننګيال په ياد:

سپين سپېڅلى شعر

سردې راهسك له تورو خاورو كړه

ننګياله !

ستركې دې يوځلې بيا وغړوه

او وګوره په غتو يو وار

چې ستا تر مرګ راوروسته

ــ په تېرو څو کلو کې ــ

څومره ناخوالې، بخولې دي نورې،

ستا پر کورکلي چم ګاونډ راغلې!

يوځلي بيا قلم راواخله پسې

او واړه وپېيه يو مخ

په مرغلين کې د وربښمو د شعر،

ها د لړ- پښېلې له بېړيو ازاد،

د تول و تال له اتکړيو ازاد،

هغه رنګين سپين و سپېڅلی شعر!

خدای مکړه،

هرڅه شي له سېلمې

ناويلې، ناليکلې پاتې

او د تاريخ له ياده ووځي

بې کرشپله،

د تل لپاره،

تل تر تله!!؟

اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

اوياېي له ساده او ټولپوهيزوبېلګو څخه :

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غربېري د وسلو په ژبه

ځو به په ځَو يي زما وينو ته ناست

ځو به مي وژني د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته يو وو

ولې پردي شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته يم سر د پښتنو په ژبه

...

ځو پارسي بېلګې :

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهیدان میهن من،

منم

تپش توفانزای این امواج

و فرزندان من اند

. در راه فرداهای تابناک وطنم

تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدان میهنم .

منم

من موج توفانی ام،

جهانی در شور می آید

از هر قطره ی آن

سیلا بهااست ...

درآن

و من

به پیش میروم با انقلاب،
انقلابی که میدراند کوه را
و بر نمی گردد،
به پیش می تازم من.
با قلب پرتوان آسیا می تپد
قلب من
و باز نمی ایستد
-هرگز-
از تپیدن .
ای میهنم را دشمن!
می گویم به تو باز،
انقلابم را دشمن
نمی میرم من
زنهار!
در سینه ی من بیدار است
قلب سرکش آسیا،
و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا
جاریست
خون جوان اندیشه های داغ من...
و
مرگ آسیا است
مرگ من،
و

مرگ دنیا

مرگ آسیا!!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند

م.ا. زیار، کابل

نا

م تو

می درخشد

-تا-

خورشید،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

*   *

توأمان اند

به عمق تاریخ

... نام انسان و جهان و نام تو

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله

۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

سنگ و ستاره و خورشید و ...

همه را پرستیدیم

و به نیایش نشستیم ...

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را!!!

دکتور زیار- برلین، (۱۲/۱۱/۱۹۸۵)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد احمد شاملو :

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد

آن واپسین عیاری

از دیارشعر و سخن

دیگر به جاویه گان پیوست،

فرمانروای هراس نشناسی که

حدود و ثغور قلمرو شعر را

تـافـرجـامـین مـرز
شهـادت

از
آن خـود سـاخت

و هـنـوز خـونـیـن تـرانـه هـایش

-همچو شطی خـروشـان-

بـر بـسـتـر لـب
هـای مـغـضـوبـیـن قـرون

جـاری انـد!

چگـونـه بـاور بـایـد کـرد

آن قـافـلـه سـالار بـی بـدیـلـی کـه

از تـنـگـنـای
مـرگ و نـابـودی

فـراتـر گـام نـهـاد

و مـحـکـومـیـن سـیـاه دل تـریـن دژخـیـمـان

-ازآنـسـوی سـده هـای تـحـجر-

هـنـوز روشـن واژه
هـای چـکـامـه هـایش را

تـا چـوبـه ی دار بـر دوش مـیـکـشـنـد!

چگـونـه بـاور بـایـد کـرد

آن واپـسـیـن تـک سـتـاره ی کـهـکـشـان هـا

هـرچـی فـراتـر
از فـراز سـپـیـدارهـای نـور

گـذشـت

و جـاویـدانـه بـه مـعـبـد خـورشـیـد

کوله بار ...
اقامت افکند

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد !
خورشید بادا

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۶)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

که زن را، -

این شاهکار آفرینش را،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده ...
اند

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

-و زن ستیزان

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

یکسره،-

خاکستر نموده و نابود سازند!!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱)

_ ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپیریال او د ټولني غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او دکړکیچنواوتراژیکو جنګي حالاتو پیښې، پاړکیزې ناخوالې او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډواو یتیمانو سره خواخوږي یې په ډیره زړه سوانده او نږه ژبه داسې انځورلې چې د هر با احساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلئ دا لاندې څو بېلګې یې :

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، خو جهان راخبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو رون اسمان راخبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غوږ تر غوږه ، یو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالی تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلي مې او باران را خبر نه شو

زه ستا یوال یې لکه چونی، د ګلونو چمنونو

تور پانریژ ژبه راپرې کړه ګلیستان را خبر نه شو

غلیا ککرو د وختونو ، ترې منزل موخه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لېونو مې، پکې بایلل خپل سرونه

د بلهارو وینو ترې ، وچ بیابان را خبر نه شو

تـر دي زيـاتـه بـېلـوري بـه ، پـه نـرۍ کـې چـا لـيـدلـي

چې رقـيـب مـې ويـنـې وڅښلـې ، جـانـان راخبـر نـه شو

...

يـا : او

اغزن سيم

لـکه غوټـۍ ګـل لـــــه نـسيمـه نــــــــــــــــه يـــــو

راشنـه اغزي د چـــا پـر سـيـــــــمـه نــــــــه يو

کـه زور ايـمـان مـو ورښــــوولـي دي هــــــــم

بـيـا هـــــــــــــــم بـېغمـه لــــــــــه غلـيمـه نـه يـــــــو

مـوږ ورشلـولـي دار رسۍ او زنـــــــځـيـــــر

کـه يـې راوتـــــــــي لــــــه دژخـــــــيمـه نـــــه يو

...

- د ده پـه شعري ويـنـا کـې دطبيعت هنري شکلا او پـه زړه پـوري مـنـاظر، د پـيـمـخو او ښاپـيـريـو ښايـست ، حسن اوجمال، عشق او مـحـبـت، راز او نـيـاز، دمطربـانـو او مستانـواو رنـدانـو د سوز او ساز سندرې پـه ډېـر عـالـي او ظريـفـانـه ډول پـه کـورا سوچـه ژب- شکلايـيـزه او ژب- انـديـزه تـوګـه انـځور شوي دي . دبـيـلـګې پـه تـوګـه يـې داشعرونـه لـولـو:

د بـد خشا ن لالـونـه

نـور دي د ښايـست ګـلـونـه نـه ستـايـم

ستـا د سپـين مخ شنـه خـالـونـه نـه ستـايـم

سترګـو دي زمـا هستـې لـمبـه کـړلـه

د انـشه نـسکـور جـامـونـه نـه ستـايـم

ډېـر دي کـرم راښکـېـل پـه اوږدو زلـفـوکـې

نور دي دغه تور دامونه نه ستا یم

ورک شو درنه ځان په ډېر ستاینګ زما

بس ستا کرشمې نازونه نه ستایم

مینه کې چل ول ریا ځایېږي نه

ستا دا د ریا چمونه نه ستایم

شوې چې پېغلې شونډې یې سور اور راته

نور د بدخشان لالونه نه ستایم

...

او یا :

د جنتو پرښتې

پر اهریمنو شپو مې بري د سپېدو پرښتې

د اهورا د لمر مزدک د پلوشو پرښتې

ستا د ګلپېغلو تورو سترګو د خوبونو الهام

راوروي د سرو غزلو او نغمو پرښتې

د اسماني شایست شکلا سراسري سیالی کې

تا میدان وړی دی له واړو پرښتو پرښتې !

...

اویا :

د چوپتیا پر اوږو

زه دي وږم ناز تل د وفا پر اوږو
خو ته مې نیاز وړې د جفا پر اوږو
نوربه په مخ کې ستا یو آه نه کاږم
که کړي درنښت ستا د موسکا پر اوږو
ورته پر سترګو مې تیاره شي له ځاځ
چې زلفې ناځي ستا پر اوږو
ښکاري پر مینه مې باور نه لري
داچې ږدي ژمنې د سبا پر اوږو...

...

اویا :

مېلمه پا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر یادونه د جانان درومي را درومي
که شېبې زما د اوښکو دباران درومي را درومي
دا د چا لیلا د مینې لېونې بلهاري شوي
ویر ژړلې، بړبوکی چې دبیابان درومې رادرومي
تل سمسوره پسرلي یې د ښایست د باغ ګلځانې
پر ګلیون یې واړه شکلي د جهان درومي رادرومي
دا راوړي بوی دلونګو سپرلنی نسیم له دښتو
که وږمې یې د کمځو د شبستان درومي رادرومي...

...

یایي داوروسته غزلیزي بېلګې :

د پا کې مینې کور

دریغه چې داستا د پېکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښایست د بڼ بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سیوری کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ دسنبل نه شوم

پښو کې د ناز شین دي سپینلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه ویده لکه د زلفو مار

ستا د چندړ څانګې پر څنګل نه شوم

یم خو لا اغزی د دښنو سترګوکې

سکینده که د خپل زخمي ګوګل نه شوم ...

...

اویا:

د سپوږمۍ د څنو سیوری

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیوری پرېوتی

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیوری پرېوتی

پر تبجنه سپېره دښته، د څانګغوڅ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیوری پرېوتی

د لمر تندره یې مه بوله،پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له څنو یې د وړانګو، پرجهان سیوری پرېوتی

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروشان سیوری پرېوتی...

...

دکوشنیو شعرونو بیلابیلي پېیلي او نا پېیلي بیلګې چې
د استاد زیار په نا چاپې ((جیبي لړی))کې راځي :

١- انځوريزې بېلګې (illustrated poem) :

باد وباران

باران
کښې په پستوګوتو
څه پستې پستې سندرې
څه خوږې خوږې بدلې...
خو،
د باد دې
غبرګ لاسونه
چورلټ مات شي
چې يې څومره
زړه راکښونکې
مينه وړې ترانې
راولوټلې!
(٢٠٠٥/١٠/٣٠)

دکتو لاسليک

په نن اوپه سباکې
ډېرکلونه ولاړه راغله،
اوزمابرخليک
لاهسې دى
په تمه
ستادسترګوپه دوتر کې،
ستاديوکتولاسليک ته !

(۲۰۰۵/۱۰/۳۱)

۲- څلوريزې :

دپېړۍ ترانې

دخونړيوتوروشپوپه زړه کې

ماسرې بوللې دمهال بوللې ...

سرې سکروټينې ترانې دپېړۍ،

دوينې وينې چاپېريال بوللې!

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۵)

اويا:

سم هوډ

سازيدل له زمانې سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زمانې سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- داهم له نويمو کلو راهيسې داستاد زيار د رادود کړې پېيلې ځېل (نظمي ژانر): يوه بېلګه :

تپيزه

شوم راپردېس له خپل ميهنه،

له خپل ژوندژواک، لارولودنه،

ته واساووځې له بدنه ...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزورې دې ګلاب شې څه يې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷) هم له نویېمو

۴- سپيني تونې :

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو ویشنه مومي :

ذهني ډله،

لکه د ګبينو مچی

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني بښي؛

خپلځاني ډله،

لکه مېږي

چې تولنه خواري يې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړي ده؛

غلنی ډله،

لکه غنې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اويا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به يې

په راتللو خوشاله شي

او پـه بـيرتـه تـلـو
خـو اشيـنـى شي.
لـږ ګـر ان مـېلـمـه هـغـه دى
چې کـوربـه يـې
هم پـه ر اتـلـو خـوشالـه شي
او هم پـه بـيرتـه تـلـو...
او
کـرد سـره نـا ګـر ان هـغـه نـابـلـلـى مـېلـمـه دى
چې کـور بـه يـې
پـه ر اتـلـو خـو اشيـنـى شي
او پـه بـيرتـه تـلـو خـوشالـه!
(۲۰۰۳/۹/۱۱)
او يـا:
سپېڅـلـې، کـه نـاولـې؟
د بـنـسـټپـالـو
تـرهګـري اوتـر وړشګـري
سپېڅـلـې نـه،
بـلـکې تـرټـولـو
نـاولـې جـنـګ جګـړه ده.
(۲۰۰۵/۶/۲۹)
اويـا:
نـاشـونـې مـخـامـخـتـيـا
د زوروا کـيـو پـه لـړ کې

له دینواکی سره مخامختیا
په دي نا شوني برېښي
چې تر پنځ و پینې
بهر دی .
(۱۹۹۸/۱۲/۶)
څو سپینې ټوټې:
توکم ـ ګروهه
توکمپال ته
له خپلوهمتوکو
اوګروهپال ته
له خپلوهمګروهو
پرته
بل څوک هېوانسان نه ښکاري .
(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)
لمرپرښتي
نمرګلي
له ډېري لمرپرښتی نه
ـ ګردسره ـ
دلمربنه راخپله کړي ده.
(۲۰۰۵/۸/۹)
لابتره
پاپ وایي چې :
که نن مې دهمنوږودواده

اجازه ورکړه،

سبا به يې خبره بېزوګانوته

ورسي!

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته!

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زيار ډېردروند، نرم، زغمناک، مات مخی، رښتينی او باوقاره انسان دی، اود ډيرو غورو اونيکواوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خويونو او سپېڅلي احساس څښتن شخصيت او يو مهربان، مينه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی . د ده خبرې سپېڅلې، سپينې، ريښتينې، خوږي او درنې دي . د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مينه څپې وهي او په ذهن کې يې د ملي يووالي، ورورۍ او برابرۍ موخه او مرام له ورايه راڅرګندېږي .

د استاد زيار د پيژندګلوي په اړه يو شمير ليکوالو او څېړنوالوکار کړی دی،خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پياوړی هر اړخيز تولنيز، سياسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصيت دی، چې بايد نور هم د ده پر نوشتونو، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څېړنې اوپلټنې وشي، او دقلم د خواکمنواوبا صلاحيتو درنو ليکوالو ، اواکادميکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي . همداډارنګه په

کارده،په اړه یې ستري څېړنغونډې، سیمنارونه او سمپوزیمونه جوړ شي، چې یوخوا دا علمي ،ادبي اوفرهنګي غښتلي مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوایې دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکادمیک شخصیت، اوسنیواو راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته یو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپیژندل شي .همداسې د ډلیزو رسنیو او تولوورخپانو، مهالنیو، ووبپاڼو(ویبسایټونو) ، راډیوګانو او تلویزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخیز معلومات او خبرتیاوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مینان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې .

ما هم په خپل توان یوه هڅه وکړه چې د استادزیار په اړه یو څو کرښې ولیکم او یوه ادبي مرکه ورسره برابره کړم . په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیاپښتوژبې او ادب مینان ورته را وڅکولای شم !

ګران او مشر ورور استاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلې پوښتنې درسره شریکې کړم !

مسعود _ ځینې لیکوال او شاعران وایي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسې د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمېچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې دغه شمېره پېنځه ښوولې، هیله ده، وربانډې رڼا واچوئ!

زیار _ رومبی ستاسې داپښتني مینه په پښتني مینه او مننه درغبرګوم او بیایې درته له همدې غبرګونه را پیلوم !

د شعر د رغنده توکو(متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپو هاند((اسما عیل خویی)) له دې وراشې(وجیزې) آره اخېستې چې وایي: ((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین))، په دې ډول ((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور،

نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو ما یې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند- ولوله) ښوولي چې د ((بدلمېچ)) یو بشپړ مخیز(پېنځم) څپرکی مې ورځانګړی کړی دی .
په دې لړکې مې تر هرڅه له مخه د ژبې هراړخیز او رغښتي (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی . ځکه ادب او بیاشعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پنځنه او پېژندنه یې له ژبې پرته ناشونې بریښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه اروا پوهیزه، ټولنپو- هیزه ، ښکلاپوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې یې ژبپو هنیزه هغه لرووډېره ونډه لري. دوه ګونې ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلې تولی (مقولې) هم د ژبني توک د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي . دغه نور څلور توکي چې دا هم پر خپل وار له ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېرې څرګندونې غواړي، د ساري په ډول د ((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې، ردیف...) تول سره را غونډېږي، چې بیا یې هم د بدلمېچ یاد شوي څپرکي ته ګوته نیسو. له دې کبله ستاسې د ووبپانې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې یې تر کتنې تېرکړي .

مسعود_ تاسې په شعر کې دفلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل بشپړتیایي پړاو کې له فلسفې سره لږ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېډو سره، ځکه تصوف د ایډیالېستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته یې هم د زاړه پېړ په پای او د منځني پېړ په پیل کې، له روښا نې ګروهیز- ټولنیز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېړ شعرو ادب، په ځانګړی ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېړه فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړینوتوکو او بېلتیاوو کې ځای نیولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو یې هم زیات ذهني،

رواني او فلسفي رنګ اخېستی او مانيزوالي او تولیزوالي (مجرديت وکلیت) يې پياوړتيا موندلې ده؛

دويم : اروايي يا رواني سېمبولونه د فرودېزم له ګوتپېره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هريوه سېمبول آره او ريښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټې. هسې خو دغه اروا‌شنيز (سايکو انالېټيک) شوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په تولیزه توګه د اړوند پنځګر(ايجادګر) د هغوتولنيزو او په ځانګړي ډول، نوريزو(جنسي) بېبرخيو زېږنده بولي چې له ورکينې يې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسې زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، ياني سول(عقل، خرد) يې د څرګندوني له توغه وتلای نه شي، نو هنر مند او بيا شاعريې د تخيل په مټ ناليدوړ خيالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدونې کوي .

مسعود_ دپښتو په کلاسيک ادب کې د خوشحال خان ، حميد مومند او رحمان بابا ادبي شوونځي يامکتبونه اوڅارتيا (شهرت) لري . ايا په پارسي ادبياتوکې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زيار_ د شوونځي، په بله وينا، -ايزم له پلوه يوازې زموږ دغه درې نومور وينا وال، لاځه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لويه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه يې هم د خوراساني هغه پيليوني دي او په ترخ ترخ کې يې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لارويانوکې يې له حميد او په ځانګړي ډول کاظم شيداپرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو وينا والو، په تېره د حميدپه پليونو کې راځي، لکه واخلې، قلندر اپريدی، عليخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښايي له يو ګوتشېره تېری ونه کړي . خوشال هر ګوره، پردې سربېره چې رومانتېسېزم يې تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو رياليېزم يو بنستوال هم دی . رحمان بابا د تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو، يا په

بـلـه انـدتـوگـه، څلورو مقـامـونـو څخه یـوازې ((عشق)) راخپل کړی او تـربـل هر همپېړي یـې پکې د مجاز و حقیقت ترمنځ کـرښه څه نـاڅه ښه تـراراکښلې ده. د ده زیـات گرانښت و منښت هم د دې زېـرنـده دي چې د پـښـتـني ټـولـنې لـه دودیـزو-گـروهیزو، اخلاقـي، کـولـتوري او ټـولـنیزو ارزښتـونـواو انـدو روان سره یـې زیـات اړخ لـگـولـی او پـه دې تـوگـه یـې مینـه وال او لارویـان هم تـر نـورو زیـات دي. د پـښتو تـصوف پـامـوړ نـومـیـالـي پـه زاړه پـېړکـې شیخ متي او پـه منځني کې بـایـزیـدروښان، ارزانـي، انـصاري او د روښانـي غورځنگ نـور پـلـیونـي دي. تـر هغه راورووسته ستر خوشال تـر بـل هرچا تـصوفي شاعري ښه تـرا ازمـایـلې ده. پـه هرډول لـه دغه نـومیـالـي پـرتـه، نـه حمیـدو شیـدا د کـوم خپـلـواک سبک و شوونـځي بـنسټـوال بـلـلای شو او نـه رحمان بـابـا، بـلـکې د بېلابېلـو لارو او بـهیرونـو سرلاري یـې نـومـول کېدای شي...

پـارسي زوړ او منځنی پـېړ هم پـر مکتـبونـو، نـه، چې پـر دریـگـونـو سبکو وېشنـه مـومـي: خراسانـي، عراقـي او هنـدي، پـه تـرڅ کې یـې هرگوره، لارې او بـهیرونـه (جریـانـونـه) ښایـسته ښه ډیـر دي.

مسعود_ زمـوږ یـو شمېر لـیکوال پـر دې گروهه دي، چې پـه پـښتو کې د شعر پـه پـرتـلـه بـایـد نـثر تـه زیـاتـه پـاملـرنـه وشي، پـه دې اړه ستاسې لـید څه دی او دا راتـه وواياست چې دپـښـتـو ادب د نـثرونـو شوونـځي لـکـه: د سلېمان مـاکـو، د بـایـزیـد روښان، دخوشحال خان خټک، د منشي احمدجان اوداسې نـور مکتـبونـه دپـښـتوژبـې د ودې او پـرمختگ لـپاره څومره نـقش واغېز در لـودلـی دی؟

زیـار_ تـر هرڅه لـه مخه پـه کاردو، ادبـي او ټـولـیز ژبـنی-لـیکنی نـثرسره جلاکړو،ځکه ډیـر پـښتا نـه لـیکوال تـر دغه منځ تـوپـیر نـه کوي. ادبـي نـثر لـه ادبـي ټـوټـو، پـه بـلـه ویـنـا، نـاپـېیـلي شعر او طنزو تـکـلـه رانـیـولـې، تـر داستانـي او نـنداریز نـثره گرد نـاپـېیـلـی ادب رانـغاړي، او ټـولـیز هغه، لـه رسنیز (ژورنـالـېستیک) نـثره رانـیـولـې تـر څېړنـیز، پـه بـلـه ویـنـا، پـوهنیز او سایـنـتیفیک نـثره پـورې ټـول

راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) یې پله درنه ده، نه له ((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلېمان ماکو او روښان هغه، په پوهنیزو- څېړنیزوکې راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې دستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې ... هغه ادبي نه، بلکې یوځېړنیز نثر دی، همدارازیې د ((هدایې)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه یې بیا، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عیاردانش)) هغه په ټوله مانا یو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((نا ادبي)) نثرونه د ژبني سبک یا لیکلارې له ګوتپېر(زاویې) څخه ارزول کېږي .

همداسې د منشي احمدجان نثر هم یومخیز په ادبي یا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه یې د ادبپوهنیز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه یې د ژبپوهنیزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکیل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه یې هم لومړی له ادبي شنني اوارزونې راپیلېږي او هله یې ژبنۍ هغه په پام کې نیول کېږي. د یونلیکونو، ژوندلیکو نو، ځانپېښلیکونو (اټوبایوګرافیو) او ان رسنیو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لږ و ډېر ادبي رنګ و خوندراخپل کاندې، خو دا په لیکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګیال د یونلیکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لویدیځ کې یو هسې ګوزارش له دومره ادبي انځورونو او سېمبولونو راپیلېږي چې لوستونکی بېواکه ځانته ورکاږي، خو بیایې هم ادبي نه بولي. ورته هڅه په پښتو کې دومره نه لیدل کېږي، لاسوند یې هم دا چې زموږ زیاتره رسنوال له آره لیکو الي ازمېښت او مخینه نه لري او د رسنوالی پر خپلسري ازمېښت یا زده کړه بسیاپاتې وي .

د سلېمان ماکو ژبه ګړنۍ پښتو او بیا ننني لیکنۍ پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بایزیدهغه د قرآن او حدیث، په تېره د ((سورهٔ رحمن)) په پلیونۍ کښل شوی او د تول و

تال له لامله ((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېره ننګرهاي يې هم په پېښو مخزن په ورته ژبنی لیکلار کښلی دی..
خوشال بیرته پښتو ته راړولی او په دې توګه يې له پېيلي وينا سره يوځای د یوې- کره لیکنی پښتو ټولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي یا هنري نثر بنسټوال بلل شوی، په داسي ترڅ کې چې له دغه پلوه تري زاحت زاخېلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه یوه لسیزه مخکې دی او په ټولیز یا څېړنیز نثرکې مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او میراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخېلي ادبي نثر د راوروسته لیکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو شوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي یا ځانتني سبک یا لاري لېلي نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ بړنګ نشته چې د نومړو څلورواړو مخکښانو هنري او ناهنري ناپېيلي پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهير ته پيلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې يې يو په زړه پورې تاريخي نقش و رسالت تر سره کړی دی .

مسعود_ په لويديزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې ليدل کېږي او شاعران زياتره عيني واقعيتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي . تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زيار_ زما دپرتلې له مخې داخبره سمه ده. له دې سره سره چې د لويديځ په کلا سيک او ان انتيک شعر کې د عيني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بيا سېمبولونه شايسته ډېر ليدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، ياني د ((غُلو)) تر بريده يې نه رسوي. د ساري په ډول دغلته د يوزرويوې شپې(الفَ ليلَ) کيسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی يې هم منښته کوي. يا د انوري د دې غُلو انډول چې وايي: ((نه فلک انديشه نهدزير پای _ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسي نوري بېلګې .

مسعود _ که دلویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه:
ریالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سور رېالېزم او
رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته
وواياست چې ادبي اوهنري مکتبونه پرکومو بنسټونو رامنځ
ته شوي او د تاريخ په اوږدو کې يې د لویدیځ او بیا
ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې اېستی دی؟

زیار _ د گردو شوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي
متنپوهانو کاردی او زه يې د زغم او وخت د سپماله کبله
پر یوه تولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک
بویه په گډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه
کاندي چې د پنځ(طبیعت) ، تولني او ځان(نفس) د زور و
جبر پر وړاندې و جنگېدای شي او په پای کې تري بشپړه
ازادي او خپلواکي ترلاسه کړي. دا سمه ده چې یادشویو
شوو نځیو پر بېلابېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په
خړوبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د ریالېزم هومره
نه. گویټې(۱۷۴۹- ۱۸۳۲) ، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵) ،
بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰) ، هوگو(۱۸۰۲- ۱۸۸۵) ... ولې د اتلسمې
او نولسمې پېړی په دې تولمنلی نړیوال نوم گتلی وو چې
په رومانتېسېزم کې يې یو انقلاب راوست او بشپړ
ریالېزم او بیا انتقادي ریالېزم ته لاره هواره کړه .

پس نوېوالې، فرانوگرايی یاپوسټ مودرنېزم، که څه هم
نویو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر
اکتوبر انقلاب راوروسته گردو د تولنوال ریالېزم پر
وړاندې مور چه بندي وکړه او د پانگوالي او بورژوازي
، (surrealism)نظام په گټه پرېوتل ، لکه سورریالېزم
اکسپر پشنېزم، اېمپرېشنېزم، اېکز پستېنسیا لېزم... او
اوس اوس د سورریالېزم یو بل بچې(کوډگر یا مېجیک
ریالېزم) رامیدان ته شو چې په بازاري سیالی کې تر د
دغو گردو انتي ریالېستي شوونځیو مخکې دی، لکه واخلې د
انگرېزي لیکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه
دوه درو کلو کې يې یوازې لیکواله، نه، بلکې خپرنوال
او فېلموال د نویو میلیونرانو په نوملړ کې راوستل.

بیایو داسې (synthetism)دګډوله شوونځي سینتيټيزم سیمبولیزم دی چې له آره د ریالیزم اوامپرېشنيزم په غبرګون (عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نوموړنه د ویېزې (لغوي) مانا له مخې ننني دودو لارو او بهیرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زیاتره هنري او ادبي پنځګر (ایجادګر) د یوه یوازيني شوونځي پلیوني نه دي. د ساري په ډول (ریالیستان) په ترڅ ترڅ کې همهال د ((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتني په پار له سیمبولیزم او رومانتيسيزمه هم پوره کاراخلي. همداسې رومانتیست غزلبول په خپلو انځورونو او سیمبولونو کې لږو ډېر ټولنيز پیغام هم رانغاړي .

له دې سره سره، دا څه هېښنده او ناباوروړ نه ده چې له همینګوې(١٨٩٩- ١٩٦١/ پر ١٩٥٤کال) اوشولوخوف(١٩٠٥-١٩٨٤پر ١٩٦٥کال) را نیولې تر اوسه د نوبل جایزې وړونکي زیاتره د انتقادي او ټولنوال ریالیزم لارویان دي .

پر پښتو شعروادب د انتقادي ریالیزم څرک د لرې پښتونخوا د هماغو یادشویو نثر لیکوالو او د ټولنوال هغه سیوری بیا له صنوبرکاکاجي رانیولې تر اجمل خټک، امین الحق امین، سیف الرحمان سلیم، رحمت شاه سایل، اسحاق ننګیال، غفور لېوال، علي ګل پیوند،اکبر سیال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ایوب صابر، بشر نوید، فضل عندلیب، روغاني اشنغری ...پر لروبر وینا والو پرېوتی دی .

د پوست مودرنيزم پریاد شویو ایزمونو سربېره له پخوانیو شوونځیو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاینوم یا مو ډیفایر په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوی کلاسیزم، نوی رومانتيسيزم، نوی سیمبولیزم ... او په پا پای کې د (اردو) نوي هندي وزمه رومانتیسیزم چې پښتو شاعران ځنې په بېلابېل کچ و مېچ شایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه : استاد حمزه شینواری، مراد شینواری، لعل

باچا شینواري، زړه سواند شینواری، خیبراپریدی، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلی، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام الله ګران، پیر محمد کاروان، مصطفی سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبدالله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جیلاني جلان، اومان نیازی، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزی او په ټولیز ډول درست نوشتګر غزلبول .

د نوي کلاسیزم استازی پوهاند مجروح دی او شاګرد او اسیستانت ((اروابشاد)) اسداسمایي یې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندي تازه پر پله پل ابښی وو. په ایکسپر پشنیزم کې سم له لاسه د باري جهاني ځرک لګولای شو او ښایي، بل استازی یې و نه شوموندلای!

په ډیر درنښت او ادبي مینه : انجنیرعبدالقادر مسعود

((ددې مرکې دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والوته وړاندې شي))